

Citation:

H. Wagenvoort, Levensbericht R. Pettazzoni, in:
Jaarboek, 1959-1960, Amsterdam, pp. 387-390

HERDENKING
VAN
RAFFAELE PETTAZZONI
(3 februari 1883—8 december 1959)

Uitgesproken in de vergadering van 11 april 1960

Met Raffaele Pettazoni is niet alleen een groot geleerde, maar ook een wijs man en een beminnelijk mens heengegaan. Ik betreur het diep, dat niet wijlen onze collega en vriend Van der Leeuw hem voor ons herdenken kon, die hem zoveel nader stond dan ik, door sterke vriendschap met hem verbonden was, en zelf ook door Pettazoni als man van wetenschap hoog werd gewaardeerd; nog in een artikel van 1959 betitelde hij hem als „maestro e geniale pensatore”¹⁾. Zelf kwam ik slechts enkele malen met de grootmeester der Italiaanse godsdiensthistorici in persoonlijke aanraking; de diepe indruk van zijn persoonlijkheid zal mij altijd bijblijven.

Op 3 februari 1883 werd Pettazoni geboren te San Giovanni in Persiceto bij Bologna. Daar, te Bologna, studeerde hij aan de universiteit, waar hij onder zijn leermeesters de beroemde dichter Giosuè Carducci telde. Hij studeerde vooral archaeologie; godsdienstgeschiedenis werd nog niet onderwezen, maar toch ging reeds in zijn jeugd zijn belangstelling in die richting: nog als student schreef hij in een Bolognees blad een artikel over de godsdienst van Japan. Na zijn promotie bleef hij zich op archaeologie toeleggen en deed onderzoek op Sardinië, maar zijn eerste wetenschappelijk werk was van godsdiensthistorische aard en betrof de cultus der Kabiren op de eilanden in de Thracische Zee²⁾. Ook zijn arbeid op Sardinië resulteerde in een dergelijke studie, het eerste oorspronkelijk werk, in Italië verschenen, op het terrein van

¹⁾ Numen 6 (1959), 9.

²⁾ Il culto dei Kabiri nelle isole del Mare Tracio. Mon. Lincei 1909.

de vergelijkende godsdienstgeschiedenis, over de primitieve godsdienst op Sardinië³⁾, van 1912. Opvallend is, dat hij zich hier in het bijzonder bezighield met de figuur van Sardus pater, waarbij het blijkt, dat hij reeds toen zich interesseerde voor het probleem, dat hem nooit meer loslaten zou, dat van het Hoogste Wezen bij de primitieven. Het was de tijd, waarin het evolutionisme over zijn bloei heen was, maar daartegenover de school van Vader Wilhelm Schmidt een meer dogmatisch standpunt begon te verdedigen, — een standpunt, waarmee Pettazzoni zich niet verenigen kon. Allicht was het deze belangstelling voor de problemen van het monotheïsme, die er toe leidde dat hij zich bezighield met de godsdienst van Iran (in 1920 verscheen zijn „La religione di Zarathustra”), terwijl hij tegelijkertijd de klassieke cultuur van het Avondland niet ontrouw werd, getuige zijn werk „La religione nella Grecia antica fino al Alessandro”, van 1921, waarvan in 1953 een nieuwe uitgave verscheen. Maar dan verschijnt in 1922 in zekere zin zijn hoofdwerk, al bleef het een torso. Hij had zich nl. voorgenomen, een driedelig werk te schrijven, waarvan helaas slechts één deel verschenen is. Het heeft tot titel: „Dio: Formazione e sviluppo del monoteismo nella storia delle religioni”, met de ondertitel „L'Essere celeste nelle credenze dei popoli primitivi”. Deel 2 zou dan behandeld hebben de hoogste god in de polytheïstische religies, en deel 3 de éne God in de monotheïstische godsdiensten. Tot op zekere hoogte werd althans het uitblijven van dit derde deel goedge maakt door de verschijning van een veel later boek, dat nog aan de orde komt. Ten aanzien van deel I sluit ik mij gaarne aan bij het oordeel van de Zweedse godsdiensthistoricus Widengren⁴⁾: „Pettazzoni tried to demonstrate — and in the opinion of the writer there can be no doubt that his demonstration must be held to be successful — that the belief in one Highgod, identified with the sky or part of it, has been an original and universal phenomenon of religion. But in conscious opposition to Schmidt he declined — and here again he was obviously right — the term „original mono-

³⁾ La religione primitiva in Sardegna.

⁴⁾ Numen 6 (1959), 76c.

theism" as totally inadequate when it comes to a classification of this type of religion".

In 1924 publiceerde Pettazzoni een boek over de Grieks-hellenistische mysteriën ⁵⁾, en in datzelfde jaar werd hij te Rome de eerste ordinarius hoogleraar in de Geschiedenis der Godsdiensten; het jaar daarop begon hij de uitgave van het tijdschrift *Studi e materiali di Storia delle Religioni*, dat hij aanvankelijk samen met anderen, later alleen redigeerde. Tegelijk ondernam hij de uitgave van een reeks werken op godsdiensthistorisch terrein, waarin ook vertalingen van buitenlandse werken werden opgenomen. Tussen 1929 en 1935 verschenen zijn boek over Japanse mythologie ⁶⁾ en de drie delen van zijn beroemd geworden werk over „De belijdenis van zonden" (*La Confessione dei Peccati*), waarvan ook een Franse vertaling verscheen. Gedurende de tweede wereldoorlog gaf hij college over de meest uiteenliggende onderwerpen en schreef artikelen; voor een deel vond dat alles zijn weerslag in een boek van 1946: *Saggi di storia delle religioni e di mitologia*. De titel zegt al, dat het probleem hem was gaan bezighouden, welke betekenis aan de mythe is toe te kennen; zijn opvattingen daarover publiceerde hij in een bekend artikel in het tijdschrift *Paideuma*, in de Duitse taal, en daarnaast in zijn eigen tijdschrift in zijn eigen taal. Een rijpe vrucht van die belangstelling was ook de compositie van een werk in vier dikke delen, getiteld „*Miti e Leggende*", een bloemlezing uit de mythen van primitieve volken, waarvan tussen 1948 en 1959 deel 1, 3 en 4 verschenen zijn, terwijl deel 2 postuum het licht zal zien. Reeds de voorreden aan het begin van elk onderdeel, de behandeling der mythen van een bepaald volk, bewijzen, hoezeer de schrijver ook thuis was op het terrein der ethnologie.

In 1950 was Pettazzoni in Amsterdam, als deelnemer aan het 7e godsdiensthistorisch congres onder voorzitterschap van Van der Leeuw; in dat jaar werd de *Associazione Internazionale di Storia delle Religioni* opgericht; vanzelfsprekend werd Pettazzoni voor-

⁵⁾ Titel: *I Misteri*.

⁶⁾ *La Mitologia Japponese*.

zitter van de Italiaanse sectie, en na het overlijden van Van der Leeuw ook van de gehele Associazione. Tegelijkertijd begon de uitgave van het wetenschappelijk orgaan van het verbond, onder de titel „Numen”; Pettazzoni werd daarvan hoofdredacteur. In 1955 was hij voorzitter van het 8e internationale congres te Rome, in 1958 eveneens van het 9e te Tokio.

Intussen gaf hij in 1954 zijn Essays uit, die een heldere kijk geven op de veelzijdigheid van zijn belangstelling en de bezonnenheid van zijn methode van vergelijkend godsdiensthistorisch onderzoek, en in 1955 weer een hoofdwerk onder de titel *Onniscienza di Dio* („Alwetendheid Gods”), een boek van 800 pagina's, waarvan twee jaar later een kortere samenvatting verscheen, getiteld *L'Essere Celeste* („het Hemelse Wezen”) nelle religioni dei popoli primitivi. Ik mag in dit verband niet nalaten een kort artikel even aan te stippen, verschenen in *Numen* van april 1958, onder de titel „Das Ende des Urmonotheismus”. Daarin signaleert hij verschillende uitingen, afkomstig uit „dem Pater Schmidt doch geistig nahestehenden und seinem Andenken verdientermassen ergebenen Kreisen”, waarin de leer van het „oermonotheïsme” voor een goed deel wordt prijsgegeven. Het is mijn taak niet, hier op die controverse in te gaan; in elk geval begrijp ik de blijdschap van Pettazzoni als hij schrijft: „Auf jeden Fall, die Wahrheit ist auf dem Wege, und . . . *portae inferi non praevalent!*”

Hij was lid van de Accademia dei Lincei en van de Accademia d'Italia, tot deze na de val van het fascisme werd opgeheven. Ook buitenlandse Akademies buiten de onze telden hem onder haar leden, terwijl verschillende universiteiten, o.a. Brussel en Straatsburg, hem een ere-doctoraat verleenden. Op 8 december 1959 stierf hij na een smartelijke ziekte, die een einde maakte aan een rijk en vruchtbaar leven. Zijn opvolger, Angelo Brelich, zal nog enige niet gepubliceerde geschriften van hem voor de druk gereedmaken.

Onze Akademie heeft reden er trots op te zijn, dat zij een man van dit formaat onder haar leden geteld heeft.

H. WAGENVOORT